

A woman with dark hair and a serious expression looks directly at the camera. In the foreground, a man's hand is raised, palm facing the camera, partially obscuring the woman. The man's face is blurred in the background. Behind them is a wall covered in a collage of various images and documents.

PERSOONLIJKE VERHALEN

OOGGETUIGEN VERTELLEN HUN VERHAAL

PERSOONLIJKE VERHALEN

OOGGETUIGEN VERTELLEN HUN VERHAAL

In dit boekje vind je de persoonlijke verhalen van ooggetuigen. Verhalen van mensen die als kind de oorlog overleefd hebben, verhalen van kinderen van politiek 'foute' ouders en verhalen van bewoners van woonoord Schattenberg.

Deze verhalen kun je gebruiken voor je spreekbeurt. Ook kunnen deze ooggetuigen persoonlijk hun verhaal komen vertellen op school. Hoe dat werkt vind je op de laatste bladzijde van dit boekje.

..... 3

Andere verhalen en meer informatie vind je op
www.kampwesterbork.nl

Wagon op het voormalig kampterrein

1 2 3 4

PERSOONLIJK VERHAAL VAN HENNY DORMITS

– Den Haag, 29 juli 1929

Henny Dormits in het midden, met boekje in de hand

Uit het foto-album, Henny is hier 14 jaar

In de zomer van 1942 kon mijn vader via de Nederlandse Hervormde Gemeente voor ons hele gezin aan valse dooppapieren komen. Vanaf dat moment gingen we trouw naar de kerk in Den Haag. Toch kwamen er voor ons steeds meer regels. Ik moest naar een school met Joodse kinderen en leraren. Ook mocht ik na acht uur niet meer naar buiten.

Dan begint de Duitse bezetter met het weghalen van de Joden. Ik merkte dat mijn klas steeds kleiner werd. Door de toenemende dreiging wilde mijn vader toch onderduiken. Ook al hadden we de dooppapieren. We verstopten ons in een achterhuis. We hadden weinig eten, maar mijn vader werkte in de vlees-industrie en elke week kregen wij wat extra via een van zijn werknemers. Na vijf maanden ondergedoken te hebben gezeten, werden we verraden. Gelukkig hebben we de dooppapieren, dachten we. Maar daar had de politie geen boodschap aan. De documenten werden meteen verscheurd. Via de Scheveningse gevangenis belandden we in kamp Westerbork. Daar mochten we naar een speciale barak omdat onze namen toch op de lijst met gedoopte mensen stonden. Zo hoefden we niet bang te zijn dat we werden doorgestuurd.

Na een jaar in Westerbork kwam de mededeling dat iedereen met dooppapieren van na 1940 op transport moest. Onze papieren zijn verscheurd en mijn vader blufte dat we in 1938 zijn gedoopt. We kregen precies veertien dagen de tijd om nieuwe papieren te regelen. In Den Haag werden ze gemaakt. Maar het was lastig die in Drenthe te krijgen. Uiteindelijk is dat toch gelukt. Ons leven was weer even gered.

Op 5 september 1944 moesten wij dan toch weg uit kamp Westerbork. Het kamp werd ontruimd en wij gingen in de beestenwagens naar Theresienstadt. Het was een verschrikkelijke tocht naar een verschrikkelijke plek. Honger, ziektes en vele doden. Vijf maanden later werden we door de Zwitsers gered. In februari 1945 kwamen we aan in Zwitserland. Wij zijn bevrijd en hebben de oorlog overleefd. Dankzij de dooppapieren.

..... 5

FOTO'S BOVEN

- 1 IN AMSTERDAM KWAM EEN APARTE WIJK VOOR JODEN, 1941
- 2 CAFÉS EN RESTAURANTS WERDEN VOOR JODEN VERBODEN
- 3 KAMP WESTERBORK, TRANSPORT
- 4 THERESIENSTADT

Voormalig kampterrein

1 2 3 4

PERSOONLIJK VERHAAL VAN FRED MOUW

– Arnhem, 14 maart 1938

Fred Mouw als klein jongetje, met v.l.n.r. zijn oom, moeder en vader

Toen ik twee was, brak de Tweede Wereldoorlog uit. Het was een moeilijke periode, vooral voor mijn vader. Hij was namelijk Joods, mijn moeder protestants. Mijn moeder en ik werden vrijgesteld van anti-Joodse maatregelen, maar mijn vader niet.

Op 17 september 1944 startten de geallieerden met operatie Market Garden. De veldslag om en in Arnhem duurde acht dagen. Arnhem wordt niet bevrijd. We zijn toen gevlucht naar Apeldoorn. Het was een enorme chaos: duizenden mensen die elkaar op de weg verdrongen. Ongeveer 90.000 mensen op smalle wegen. Engelse en Amerikaanse piloten zagen ons aan voor Duitse troepen en schoten op ons. Met z'n allen doken we in de greppel. Ik kan me die tocht nog heel goed herinneren. Na enkele dagen bereikten we het onderduikadres. We hebben tot 1 december 1944 ondergedoken gezeten. Toen werden we verraden. Mijn vader werd naar Westerbork overgebracht. Wij werden vrijgelaten. Mijn moeder is uiteindelijk naar de *Sicherheitsdienst* (SD) gestapt met de vraag of ze naar haar man toe mocht. Dat kon. Zo kwam ik samen met mijn moeder in kamp Westerbork terecht.

In Westerbork werd ik weer herenigd met mijn vader. Ik heb het kampleven in Westerbork eigenlijk niet als vervelend ervaren. Ik ben er naar school geweest, heb er krijgertje gespeeld en we hebben getold. Het eten was ook te doen, alles was er redelijk. Toch merkte ik aan mijn ouders dat ze niet gelukkig waren. Overal in het kamp werd continu gesproken over de trein die je zou wegbrengen naar Auschwitz. Men wist inmiddels wat dat betekende. Dat het afgelopen met je zou zijn.

Na de bevrijding werd het kamp met prikkeldraad gescheiden. Het oude kamp was bestemd voor de Joodse bewoners die nog niet weg konden, het andere gedeelte werd klaargemaakt voor nieuwe gevangenen. Op 24 april kwamen de eerste mensen het kamp binnen. Plots realiseerden wij ons dat het NSB'ers waren. Mijn vader kreeg het verzoek om hen te bewaken. Mijn moeder kreeg de opdracht om de geïnterneerde vrouwen te visiteren. Kleren onderzoeken, kaalscheren en dergelijke. Het was de omgekeerde wereld.

FOTO'S BOVEN

1 KAMP WESTERBORK

2 KAMP WESTERBORK, SCHOOLKLAS

3 KAMP WESTERBORK, TRANSPORT

4 BEVRIJDING VAN KAMP WESTERBORK DOOR DE CANADEZEN, 12 APRIL 1945

Auschwitz

1 2 3 4

PERSOONLIJK VERHAAL VAN LOUS STEENHUIS- HOEPELMAN

— Amsterdam, 16 mei 1941

*Lous in het jurkje,
die haar oma voor
haar maakte. Oma
werd vermoord in
Auschwitz.*

*Lous in Kamp
Westerbork*

Ik ben geboren op 16 mei 1941 en ik ben Joods.

Mijn ouders wisten voor de oorlog dat de nazi's geen goede plannen hadden met ons. Toen de oorlog uitbrak namen ze direct deel aan het verzet. Het was gevaarlijk en daarom doken we onder in 1942. Ik werd naar een halfbroer van mijn vader in Bussum gebracht, omdat dat veiliger zou zijn. Omdat mijn oom na verloop van tijd ook onder moest duiken werd ik naar een ander onderduikadres gebracht. Ik werd verraden en kwam in de gevangenis op de Weteringschans terecht.

Vanuit de Weteringschans werd ik naar kamp Westerbork gebracht. Ik heb daar tot 1944 in het weeshuis gezeten. In 1944 werd het weeshuis ontruimd en op 13 september werd ik met 51 andere kinderen in de trein gezet. Dit was het laatste transport van Westerbork naar Auschwitz. We hebben een tussenstop gemaakt in Bergen-Belsen. Hier hebben we twee maanden gezeten, maar uiteindelijk werden we doorgestuurd naar Theresienstadt. In Theresienstadt werden we op 1 juli 1945 bevrijd door de Russen.

Vijftig kinderen van de groep kwamen terug in Nederland. Door toeval zag een vriend van mijn moeder na de oorlog een transportlijst van het Rode Kruis van bevrijde kinderen waarop ook mijn naam voorkwam. Mijn moeder is meteen naar Eindhoven gelift om mij op te halen. Ik had geluk dat mijn moeder de oorlog had overleefd, want de meeste kinderen werden naar pleegouders gestuurd. Hun ouders hadden de oorlog niet overleefd.

FOTO'S BOVEN

1 WACHTEN OP TRANSPORT NAAR WESTERBORK

2 WEESHUIS IN KAMP WESTERBORK

3 KAMP WESTERBORK, TRANSPORT

4 BERGEN-BELSEN

1 2 3

PERSOONLIJK VERHAAL VAN RINKE SMEDINGA

– Alkmaar, 9 februari 1963

Rinke Smedinga

In een van mijn vroegste jeugdherinneringen voelde ik dat wij een bijzonder gezin waren. Natuurlijk wist ik toen nog niet waarom. Mijn vader was bang – zo begreep ik pas veel later – dat er iets over zijn verleden naar buiten zou komen. Hij was fout in de oorlog. Als zoon van een NSB-er volgde mijn vader een SS-opleiding, maar maakte deze niet af. Hij kwam in dienst bij de Nederlandse politie en was een tijd lang bewaker in kamp Westerbork. Later kwam hij bij de *Grüne Polizei*.

Na de oorlog werd hij drie jaar geïnterneerd. Hij verhuisde naar een plaats waar niemand hem kende en maakte carrière. Mijn vader dronk, gokte en leefde in een wereld vol angsten en complottheorieën. Over andere mensen had hij altijd het gevoel: ze moeten me niet. Thuis was hij dominant aanwezig en aandacht voor ons was er niet. Altijd was er de angst dat het geheim van zijn verleden zou uitkomen en hij zijn positie zou kwijtraken.

Tijdens een vakantie in Italië vertelde hij me dat hij in de oorlog van alles had meegemaakt. Ik was geschokt. Tegelijkertijd zocht ik naar verzachtende omstandigheden. Maar het was en is nog steeds moeilijk te accepteren dat hij betrokken was bij verschrikkelijke dingen. Er zijn immers ook genoeg mensen die in vergelijkbare omstandigheden andere keuzes maakten.

Ik realiseerde me dat mijn vader op een heel andere manier keek naar het wereldkampioenschap voetbal. Heel Nederland was tegen Duitsland, maar mijn vader was voor. Mijn leven is sterk gekleurd door het geheime verleden van mijn vader. Het gebrek aan liefde, veiligheid en geluk maakte me onzeker. Ik wist dat er elk moment iets verschrikkelijks zou kunnen gebeuren. Altijd was er de angst dat het geheim van zijn verleden zou uitkomen.

FOTO'S BOVEN

1 WACHTTOREN OP HET KAMPTERRIJN

2 PRIKKELDRAAD OMHEINING

3 INTERNERINGSKAMP WESTERBORK,
1945-1948

Molukkers in woonoord Schattenberg, 1951-1971

Op 22 maart 1951 kwamen in kamp Westerbork Molukse militairen uit het Koninklijk Nederlandsch-Indisch Leger (KNIL) aan. Met hun gezinnen waren zij in opdracht van de Nederlandse regering vanuit Nederlands-Indië naar Westerbork gebracht.

De naam kamp Westerbork werd gewijzigd in woonoord Schattenberg. Meer dan 3.000 Molukkers zouden er komen te wonen, waarmee het een van de grootste woonoord in Nederland werd. Deze bewoningsgeschiedenis zou tot 1971 duren. Er kwam een einde aan het kamp en afbraak volgde.

De keuken is een belangrijk onderdeel in het huis van een Molukse familie. De geplaatste originele ramen zijn afkomstig van een keuken zoals die hier heeft gestaan.

Kenmerkend voor de Molukse keuken zijn de kruiden. Hier staat de kruidnagel symbool voor de Molukken en voor de economische betekenis ervan voor Nederland.

De kist is een replica van de legerkist die de Molukse leider ds. S. Mettarij (1917-2007) bij zich had. De kist bleef in Schattenberg altijd gepakt, want het verblijf in Nederland zou tijdelijk zijn.

Moluks Monument op het voormalig kampterrein

1 2 3 4

PERSOONLIJK VERHAAL VAN ORPA GOERGOEREM

– Hooghalen (Schattenberg), 8 juni 1952

Orpa met haar vader in de tuin van het gastgezin in Emmen

Ik ben in Schattenberg geboren, kamp Westerbork, dan schrikt iedereen. De mensen denken dan aan de nare tijd met de Joden. En dan zeg ik er vaak achteraan: 'Ik heb er een hele fijne jeugd gehad als Ambonese toen'. Dan is de reactie van de Nederlanders vaak: 'In die barakken, in dat kamp. Dat hadden ze niet kunnen maken. Dat mensen daar moesten wonen!'

We woonden in barak 7. Vlakbij was een hele grote speeltuin, daar hingen we altijd rond. Of we gingen naar het bos, onderaardse gangen graven. We woonden aan de achterkant van de bioscoop. Daar gingen we ook vaak stiekem naartoe. Die bioscoop was eigenlijk een soort theater. Daar werden ook veel activiteiten georganiseerd. Vaak was het gratis entree, maar mijn moeder moest het wel goed vinden. Soms vond ze het niet goed, omdat ik het niet had verdiend of omdat er nog iets gedaan moest worden en dan kneep ik er met vriendinnen tussenuit. En dan stond mijn moeder na afloop van de voorstelling met de pollepel op me te wachten.

Van mijn schooltijd kan ik me niet zoveel meer herinneren, behalve dat ik juffen had die vroeger ook in Indië hadden lesgegeven. Die waren ontzettend streng. Je moest de Nederlandse taal altijd heel goed uitspreken. Met z'n allen moesten we dan woorden opnoemen en psalmen en gezangen leren. Iedere maandagmorgen moesten we er een opzeggen. Alleen deed ik mijn huiswerk nooit. Ik kreeg dus heel vaak straf op maandagochtend en dan moest ik voor straf naast de jongens zitten of helemaal achterin de klas.

In de zomervakantie ging ik naar een Hollands gastgezin in Emmen. Dit moest van de overheid, zodat de kinderen konden wennen aan de Nederlandse samenleving. Ik had wat kleren en een handdoek en verder niets. Ook geen speelgoed. Dat hadden we in Schattenberg ook niet, want we speelden altijd buiten. De eerste nacht heb ik geen oog dichtgedaan. Ik voelde me eenzaam en heb vreselijk veel gehuild. Ik weet niet hoe mijn vader erachter kwam, maar twee dagen later heeft hij me opgehaald en was ik weer thuis.

FOTO'S BOVEN

1 VLAGGEN TIJDENS EEN NEDERLANDSE FEESTDAG

3 EEN TRADITIONELE DANS

2 WOONOORD SCHATTEBERG

4 WOONOORD SCHATTEBERG

Moluks Monument op het voormalig kampterrein

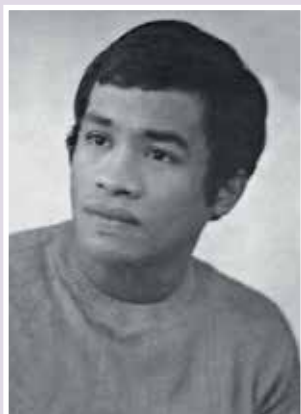

1 2 3 4

PERSOONLIJK VERHAAL VAN AUGUSTINUS TUPARIA

— Seram, 7 augustus 1950

Augustinus
Tuparia

Mijn vader is twee keer getrouwd geweest. Eerst met de zus van mijn moeder. Zij is in Indonesië overleden. Een halfzusje uit het eerste huwelijk van mijn vader is in Indonesië gestorven. In totaal zijn wij met zes kinderen naar Nederland gekomen. Bij de overtocht naar Nederland was ik maar een paar maanden oud en heb er daarom hier geen herinneringen aan overgehouden. Wat mij wel steeds onder de aandacht werd gebracht door mijn vader, is het feit dat hij als trouwe KNIL militair respectloos werd behandeld en op de boot notabene oneervol werd ontslagen uit militaire dienst.

Je besepte als kind niet dat woonoord Schattenberg een speciale plek was uit de Tweede Wereldoorlog. Je wist wel van vage verhalen dat het een Joods doorgangskamp was. Maar wat dat precies inhield leerde je pas op latere leeftijd. Naast het kamp, waar de bossen begonnen, was er een schietbaan. Terwijl je in de klas de tafel van vier leerde, gaf een officier buiten bevel om te mikken, te laden en te vuren. Ik had niet door dat dit alles bizar was.

Ik was geen lieve jongen op de lagere school. In de tweede klas was ik de onderkoning en mijn tweelingbroer de koning. Hij zei tegen iedereen in de klas dat ze moesten slapen. Je boog je hoofd voorover en legde die op je armen terwijl de juf vroeg iets anders te doen. Toen ik in de tweede klas zat gingen wij met de juf mee om bij haar te logeren in Amsterdam tijdens de zomervakantie. Zo hield ze ons een beetje in bedwang.

We werden thuis hard en streng opgevoed. Dat was geen uitzondering. In het kamp was dit een vanzelfsprekende zaak. Wie niet wilde luisteren, moest het maar voelen. Toen ik op de middelbare school zat leerde ik meer over de Tweede Wereldoorlog en de kampen. Wat mij altijd bij zal blijven is dat mijn vader soms paniekaanvallen kreeg 's nachts. Dan moest ik met mijn zus helemaal door het donkere kamp om de dokter te halen. Tijdens deze nachtelijke wandelingen gingen mijn nekharen altijd overeind staan.

FOTO'S BOVEN

- 1 KNIL-MILITAIR LUKTOLSEJA OP HET EILAND JAVA
- 2 DE OVERTOCHT MET DE KOTA INTEN

- 3 KLEUTERKLAS IN WOONOORD SCHATTENBERG
- 4 WOONOORD SCHATTENBERG

Moluks Monument op het voormalig kampterrein

1 2 3

PERSOONLIJK VERHAAL VAN ANTIS MARYANAN

– Geboren aan boord van het schip Atlantis op weg van Indonesië naar Nederland, 22 maart 1951

Overtocht naar Nederland aan boord van het schip Atlantis

Antis (geheel) links met zijn broers en zusjes in kamp Pietersberg in Westerbork

Wij woonden in woonoord Schattenberg van 1960 tot 1965. De eerste Molukkers woonden hier al vanaf maart 1951. We wisten alleen dat hier Joden werden opgevangen en doorgestuurd naar andere kampen tijdens de Tweede Wereldoorlog.

Op sommige plekken in het kamp waren de stalen palen met prikkeldraad nog zichtbaar en er lagen ook nog rails in het kamp. Ook waren er ook nog de barakken met houten vloeren en triplex wanden. Ze waren heel gehorig en erg veel privacy had je niet.

De barak waar wij in woonden had een toilet en was keuken die we moesten delen. De persoonlijke ervaringen aan deze periode zijn voor mij dubbel. Aan de ene kant heb ik er een mooie jeugd gehad. We deden veel spelletjes, zoals vliegeren, knikkeren, schermen en vooral het jagen op konijnen. Naast deze spelletjes haalde je natuurlijk ook veel kattenkwaad uit. Dit leidde vaak tot publieke straffen. Deze straffen hadden onze ouders overgenomen van de Japanners. Deze straffen waren vaak bedoeld om je voor schut te zetten. Zo moesten jongens in een jurk met een stoel op het hoofd rondjes draaien of moet je met beide handen aan je oor kniebuigingen maken. Ook werd je als jongen vaak met harde hand door je vader bestraft.

In de zomer gingen we vaak op het land bij de boer vakantie-werk doen, door aardappels te rooien. Je ging dan alleen naar een Nederlands gastgezin in Emmen. Dit was de enige keer dat je uit het kamp kwam zolang je nog op de basisschool zat. De reden waarom ik het minder leuk vond was vanwege de trieste geschiedenis van onze ouders, hun heimweegevoel en hoe we door de Nederlandse regering werden behandeld. Voortdurend werd Ambon, waar we vandaan kwamen, gemist en we hoopten nog steeds dat we terug mochten naar Indonesië.

FOTO'S BOVEN

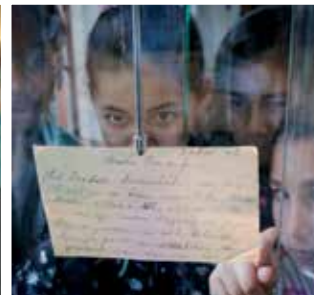
1 VOLLEYBAL IN WOONOORD SCHATTENBERG

2 TEKENING GEMAAKT DOOR EEN VAN DE KINDEREN

3 LEERLINGEN VOOR DE KLEUTERSCHOOL

Gastpreker Eva Weyl

1 2 3 4

LANDELIJK STEUNPUNT GASTSPREKERS WOII-HEDEN

Op 1 december 1999 is het *Landelijk Steunpunt Gastspreekers WOII-Heden* opgericht en ondergebracht bij het Herinneringscentrum Kamp Westerbork.

Bij *Steunpunt Gastspreekers* zijn ooggetuigen aangesloten die vanuit verschillende achtergronden op scholen in heel Nederland een persoonlijk oorlogsverhaal vertellen. Zo leveren zij een zinvolle bijdrage aan de wijze waarop de geschiedenis van zowel de Tweede Wereldoorlog als recente conflicten en vredesmissies wordt overgedragen aan de jongere generaties. Medewerkers van *Steunpunt Gastspreekers* dragen zorg voor afhandeling van de aanvragen en wonen zelf ook regelmatig gastlessen bij. Zo houden ze contact met het onderwijsveld en kunnen onze gastspreekers, waar nodig, begeleiden. *Steunpunt Gastspreekers* organiseert ook cursussen en bijeenkomsten voor gastspreekers en brengt op verzoek media in contact met hen.

Landelijk Steunpunt Gastspreekers WOII-Heden wordt financieel mogelijk gemaakt door het Ministerie van Volksgezondheid Welzijn en Sport. Bij *Steunpunt Gastspreekers* zijn de meeste organisaties van vervolgingsslachtoffers en verzetsdeelnemers vertegenwoordigd. *Steunpunt Gastspreekers* werkt samen met oorlogs- en verzetsmusea en herinneringscentra in Nederland.

Gastles Jacques van Trommel

Leerlingen bezoeken tentoonstelling in Herinneringscentrum Kamp Westerbork

**OOK EEN GASTSPREKER
IN DE KLAS?**

Kijk dan op
www.steunpuntgastspreekers.nl

LANDELIJK STEUNPUNT
GASTSPREKERS WOII-HEDEN

FOTO'S BOVEN

1 GASTLES RONALD ANTHONIO

2 GASTLES BETTY RADEMA

3 GASTLES ADJE ANAKOTTA

4 LEERLINGEN BEZOEKEN TENTOONSTELLING IN
HERINNERINGSCENTRUM KAMP WESTERBORK

